

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

en voor de studentenbeweging van 1968. Deze opvatting werd niet door alle analytici gedeeld; zo schreef het echtpaar Grunberger/Chasseguet-Smirgel onder pseudoniem een felle aanval tegen deze studentenrevolte. Dit autobiografische boek heeft een veel bredere reikwijdte dan de persoon Cremerius, reden waarom ik het hier wil signaleren.

Amerika onthoofd: agorafobie van de ziel

Bespreking van

Lynne Layton, Nancy Caro Hollander
& Susan Gutwill (red.) (2006).

Psychoanalysis, class and politics
— *Encounters in the clinical setting.*

Londen / New York: Routledge.

ISBN 978 0 415 37941 0, 228 pp., £ 19,99

PIET DECOSTER

Psychoanalysis, class and politics is een compilatie van bijdragen van vooraanstaande figuren binnen de Amerikaanse psychoanalytische beweging. In het eerste deel, een tiental artikelen, lichten zij hun visie toe op de interactie tussen psychoanalyse en politiek. Dan volgt een rondetafelgesprek over de vraag of politiek het laatste taboe is in het psychoanalytische bedrijf, met hierop aansluitend reacties van vier auteurs. Het thema wordt onderzocht vanuit een verscheidenheid aan psychoanalytische perspectieven. Gemeenschappelijk is dat de auteurs argumenteren dat iemands rol /positie als burger zo centraal staat in zijn identiteit dat deze een legitiem deel zou moeten uitmaken van de psychoanalytische theorie en praktijk. Dit lijkt een nogal monolithische opvatting van identiteit te zijn. Uit de bijdragen blijkt een gedeelde bezorgdheid omtrent het huidige onheilspellende politieke landschap: gebeurtenissen

in de maatschappij treden steeds vaker binnen in de overdracht-tegenoverdrachtsrelatie. De auteurs willen zowel de psychodynamiek van agressie als van de onbewuste afweer tegen de waarheid helpen verduidelijken. Uit elke bijdrage blijkt dat de marginalisering van de politiek in het dominante psychoanalytische denken in de Verenigde Staten op zich een duidelijk politiek fenomeen is: de opsplitsing tussen het psychische en het maatschappelijke zoals te vinden in de meeste Amerikaanse vertogen, inclusief dat van de psychoanalyse, is vals en dient de op het individu gerichte status quo. Ze zijn van mening dat deze breuk te vaak het kritisch bewustzijn ontmoedigt en psychisch lijden ondersteunt. Het is volgens hen belangrijk dat analytici het realiteitsgehalte erkennen van de preoccupaties van patiënten met gebeurtenissen in het publieke spectrum en deze niet slechts beschouwen als tekenen van onbewuste persoonlijke conflicten. Denken we maar aan de onthoofding van Nicholas Berg, de eerste publiekelijk op het internet verschenen onthoofding in het conflict tussen de Verenigde Staten en Irak. Het beeld van het hoofd, afgehakt van het lichaam van een Amerikaanse man, geraakte geassocieerd met de symbolische onthoofding van het WTC. Overal in het boek vinden we continu verwijzingen naar het trauma van 9/11.

Het lijkt erop dat de auteurs de volgende boodschap willen meegeven: wanneer we weerzin voelen tegen datgene wat ons getoond wordt en waarvoor gevochten wordt 'in onze naam', dan dienen we ons tekort aan politieke vrijheid onder ogen te zien, en er ook de verantwoordelijkheid mee te confronteren, inclusief onszelf.

In welke mate kan er sprake zijn van sociaal engagement binnen de analytische praktijkvoering? Men vertrekt vanuit het gegeven dat in Amerika een minieme minderheid een enorme politieke en economische macht uitoefent over ieders leven, denken en voelen. In de verschillende bijdragen wordt de psychische ruimte naar voren

gebracht als een matrix waarbinnen patiënten en analytici de geesten samen laten werken. Hierbinnen dient volgens de auteurs voldoende aandacht te gaan naar hoe maatschappelijke conflicten op beide partijen inwerken. Deze gezamenlijke psychoanalytische exploratie — zeker bij escalatie van maatschappelijke bedreigingen — kan helpen om de isolatie van de toeschouwer te verminderen, en psychologische strategieën aan de hand doen om angsten voor reële dreigingen te *containen*.

Psychoanalytische neutraliteit mag volgens de auteurs niet verward worden met een strikt neutraal zijn. Want, zijn we (ethisch) niet verplicht onze visie op komende gevaren kenbaar te maken? Men kan zich als lezer afvragen of dit niet te idealistisch is. Idealisatie is een verstoring van de realiteit en hiermee gevaarlijk, daar het onvermijdelijk gepaard gaat met splitsing en projectie — bijvoorbeeld het idealiseren van ideeën van de eigen groep. Het koesteren van idealen lijkt echter van een heel andere orde: het is niet ziekelijk om op een betere toekomst te hopen maar te erkennen hoe moeilijk deze te bereiken is vanwege de tegenstand die niet enkel komt van anderen maar tevens geworteld is in onszelf (Segal 1995).

De auteurs lijken te reageren tegen de stereotiepe beeldvorming in het buitenland dat er in de Verenigde Staten geen diversiteit in meningen bestaat en dat er geen tegenwicht zou zijn voor de koers die de Verenigde Staten mondiaal varen. De angst hiervoor is volgens hen voornamelijk te wijten aan tekortschietende internationale berichtgeving, die voeding geeft aan het wereldwijd toenemende anti-Amerikanisme. Deze psychoanalytische bijdragen zijn stuk voor stuk vurige pleidooien om op een autonome basis voor zichzelf uit te maken waaruit terreur bestaat.

Onderliggend meen ik een prikkelende fingerwijzing te ontdekken dat wij — met onze psychoanalytische manier van werken — ons te vlug zouden beperken tot het produceren van gezondere versies van nar-

cisme. Vertrekken vanuit de gedachte dat een individu een sociaal individu zou moeten zijn en dat geluk iets te maken heeft met de verbindingen naast het subjectieve zelf en voorbij de intieme relaties, houdt volgens de auteurs in dat we te weinig verwachten van wat psychische gezondheid zou kunnen zijn. Hoe het dan anders moet, is mij uit het boek niet duidelijk. Het antwoord op die vraag lijkt gestold te blijven zitten in de sfeer van aanklacht.

Dit boek is *hot* omdat het aangeeft hoe er het afgelopen jaar in het politieke klimaat een koersverandering heeft plaatsgegrepen. Steeds meer mensen lijken de autoriteit in twijfel te trekken, gevoed door verontwaardiging over toenemend bewijs van sociale ongelijkheid en politieke corruptie begaan door de regering. Het boek lanceert een oproep aan ons als lezers-analytici om hier niet blind voor te blijven. Hiermee echter is meteen ook de zwakte van het boek duidelijk. Tegenover de manipulatie van de Ander blijft de eigen verdeeldheid van het psychoanalytische werk wat op de achtergrond. Niettemin is het boek het lezen waard, al maskeert het bijwijlen pamfletistische karakter hier en daar subjectieve tekorten en komt de eigenheid van elke schrijver minder aan bod in naam van het gedeelde ideaal.

Wie postmodernistische bespiegelingen verwacht, zal al vlug verrast worden door de combattieve en bijwijlen rauwe teneur van het merendeel van de bijdragen. Door de aanslagen lijken academici te zijn gaan beseffen dat het leven meer is dan intellectuele spelletjes. Je kunt niet volhouden met teksten te spelen en hun interne paradoxen tegen elkaar laten werken om tot de conclusie te komen dat er niets bestaat buiten de tekst.

Dit boek en de discussie die het binnen de Verenigde Staten oproept, passen in een pleidooi voor een ethische stellingname waarbij waarden en oordelen geplaatst worden tegenover een economische kosten-batenanalyse. De psychoanalyse wordt hiermee als tegengewicht gelanceerd voor een

meer scientistische ethiek, die de illusie lijkt te propagieren dat er een algoritme van het ethisch gedrag bestaat. Men kan zich afvragen of dit niet een te sterk gereduceerde visie op ethiek is. De vraag welke waarde wij geven aan bepaalde ervaringen en waar het evenwicht ligt tussen het individuele en het collectieve, zal mijns inziens nooit te beantwoorden zijn met een logische of mechanische benadering.

Literatuur

SEGAL, H. (1995). From Hiroshima to the Gulf War and after — a psychoanalytic perspective. In A. Elliott & S. Frosh (red.), *Psychoanalysis in contexts* (p. 191-204). New York: Routledge.

Wat de late Bion essentieel vond

Bespreking van

Wilfred R. Bion (2005). *The Italian seminars*. Londen: Karnac.
ISBN 978 1 85575 339 6, 109 pp., £ 12,99

Wilfred R. Bion (2005). *The Tavistock seminars*. Londen: Karnac.
ISBN 978 1 85575 344 0, 118 pp., £ 12,99

RUDI VERMOTE

The Tavistock Seminars zijn een weergave van de seminars die Bion gaf gedurende de zomers van 1976, 1977, 1978 aan de Tavistock Clinic in Londen. Deze vonden plaats telkens wanneer de Bions terugkwamen uit Californië, waar ze gedurende twaalf jaar leefden. De laatste seminars dateren van 1979, het jaar waarin Bion overleed. De seminars werden geleid door Meg Harris, de echtgenote van Donald Meltzer. *The Italian Seminars* zijn een reeks seminars die gedurende één week gegeven werden in Rome, van 8 tot 17 juli 1977. De periode van 1977 is dus het meest vertegenwoordigd. Door de overlappingen

tussen de twee boekjes, kunnen ze het best samen besproken worden. De seminars geven ons de kans te zien welke gedachten op het einde van Bions leven meest naar voren kwamen.

Het meemaken van zo'n seminarie, zeker dat van een week in Rome, moet een bijzondere ervaring geweest zijn, die door het lezen van deze weergaven gedeeld kan worden. Bion vertrok in de seminars vanuit het onbekende. Hij haalt een gezegde van Melanie Klein aan, die beweerde dat zelfs de meest diepgaande analyse slechts een kras op de oppervlakte betekent. Bion stelt het onbekende radicaal voorop. De focus op dit onbekende is zo sterk dat hij bij het begin van elk seminarie benieuwd is naar wat hij zichzelf zal horen zeggen tijdens het seminarie. Dit fundamenteel niet-weten en openstaan voor ervaring is diepgeworteld in zijn manier van in het leven staan en psychoanalyse doen. In de Italiaanse seminars vraagt hij uitdrukkelijk aan het publiek om onbekende, wilde gedachten toe te laten. De seminars in Londen, meer gespreid in de tijd, met vroegere collega's en in zijn eigen taal, lijken wat minder vrij. De Italiaanse seminars zijn aaneensluitend en daar valt de invloed van de ervaring op de deelnemers naar het einde van de week te zien.

In alle seminars zien we de late Bion op zoek naar de essentie van psychoanalyse, hij probeert zo dicht mogelijk bij de psychoanalytische ervaring te blijven. Het gaat om de 'real thing', zoals bijvoorbeeld de ervaring van wat het voor een kind is om voor het eerst te weten wat twee plus twee is. Hoe kunnen we met deze ervaring van toen in contact komen? Het gaat over 'real evidence' tegenover 'hear-say evidence'. Wat er in de patiënt is, is dus vaak onkenbaar en er is een grote kans dat het ons bevattingsvermogen overstijgt. Hij vergelijkt dit op diverse plaatsen met Miltons 'things, invisible to mortal sight'. Wanneer je daarmee in contact komt dan zijn beide partijen verlicht. Dit gebeurt zelden: als het driemaal in een analyse van vijf jaar